

२

वीरमणि बाजीप्रभु देशपांडे

यांचा

पोवाडा.

धन्य धन्य बाजी रणवीर । धन्य अवतार । धन्य तो शूर !
धर्माच्या कार्मी जो जो मरणार । त्याचा जयनाद जो
जो होणार । शाहीर पांडुरंग गाणार ॥ ध्रु० ॥

—: १ :—

अफझुल्ला टार केल्यावर । झालं विजापूर । भीतिनें
गार, शाहा मग झाला मोटा बेजार । फार मोठं झालं त्याला
शेजार । जडला जणू घोर त्याला आजार ॥ सारे अमीर करिती
विचार । आतां जाणार । गांव विजापूर । लोकर सैतानाच्या
कबजांत । होणार सारा घोर आकांत । साधावा कैसा त्याचा
हो घात ॥ अफझुल्लाचा मुलगा फाजलखान । झाला हैराण ।
सुयेना त्याला आन । सूडानं घेरलं त्याच्या हृदयास । येईना

झोंप, झाला कडु घांस । अंगाचं आटलं त्याच्या लह मांस ॥
सदा झाला शिवराया काळ । लागली तळमळ । परि तो दुर्बळ ।
एकला काय शिवाला करणार । सिंहाला कोल्हं कसं हो धर-
णार ? । मुंगसाला साप काय करणार ? ॥ चाल ॥ एके दिवशीं
अफझुल फाजलाच्या स्वप्नामधीं आला ॥ बापाला आपल्या
पाहून फाजल दचकला ! ॥ अफझुला तंवा बोलला आपल्या
लेकाला ॥ ऊठ कारट्या ! काय निजलास ? । गोड लागतो काय
रे तुला घास ? । नेभळट पोरट्या ! झालास । गनिमानं शीर
कापून टांगलं किल्यास ॥ तंवा फौज घेऊन तयार लेका !
होतास ॥ तत्नं मूर्खा ! पळून जाऊन राखल जीवास ॥ मर-
णाला भिच्या ! भ्यालास । चल त्याचं मुंडकं आपून टांग
वेशीस ” ॥ असा झाला फाजलाला भास । विसरला देहभा-
नास । ताडकन उठून तलवार लावली कमरेस ॥ खडखडा
दार उघडून गांठलं वेशीस ॥ वेशीच्या वरच्या वाशास । टांग-
लेलं होतं लह दीस । रामरायाचं मुंडकं; मग त्यास । तलवार
मारून बोलला तंवा कवटीस ॥ “ झालं सरलं आतां तुझ दीस ।
तू पड आतां धरणीस । टांगीन इथं शिब्याचं मुंडकं मी खास ॥ ”
॥ चाल ॥ असं ह्मणुन फिरला माघारा । गेला झरझरा । आप-
ल्या घराला । रात्र ती झाली कष्टमय फार । सूडाचा झाला
त्याचा निर्धार । ऐकावा पुढचा सारा प्रकार ॥ १ ॥

दुसरे दिवशीं गेला दरबाराला । बोलला अदिलशाला ।
“ गप्प काय बसला ? । आला सैतान विजापुरला । समजावा नाश
सकल झाला । त्याचा काय बंदोबस्त केला ? ॥ पाचोळा जसा
वान्याला । रान वणव्याला । दिवटी सूर्याला । अदिलशहा
तसा शिवाजीला । झाला काय सांगा राव ! मजला । पाहिजे आ-
पला विचार कळला ॥ दरबारी थोर अमीर, भले झुंजार । पाठ-
वुनि चूर । शत्रुचा करा आज सरकार । नाहींतर आपला नाश
होणार । शाहिचं चांगलं दिवस सरणार ” ॥ अदिलशाह घाब-
रून गेला । बोलला फाजलाला । “ शिद्दी जोहाराला । घेऊन
करा तुझी त्याला ठार । नंतर करून मोठा दरबार । थाटानं
देऊं तुझां तलवार ” ॥ चाल ॥ फाजलखान शिद्दीजोहार झाले
तय्यार ॥ मेजवान्या त्यांना थाटाच्या झाल्या घरोघर ॥ त्यांनीं
फौज घेतलि भरपूर । दारुगोळा केला तय्यार । किती घोडा
होता गणतिला नाहीं हो पार ॥ घोड्यांना घातले अलंकार ।
पायातून बांधले घुंगुर । डोक्याला लावले पिसार । मग वरती
चढली खोगीर । त्यांवर बसले रणशूर । बडेबडे होते अमीर ।
ते सारे झाले तय्यार । हातांत नंगी तलवार । अशी फौज चा-
लली गनिमाला कराया ठार ॥ जंवा जातां जातां तळ देती ।
तंवा ऐका, काय काय करिती । मोठमोठे डेरे लावतो । गांजाचा

नाद हो अती । अक्षि पिऊन शिंगुन जाती । मग नाचरंग
चालती । त्यांचा थाट सांगावा किती ! । त्यांना दाणा वैरण
किती । लागे त्याला नाही गणती । गरिबांना धाक घालती, ।
त्यांच्या गंध्या काढुन नेती । नाहीतर पेटवून देती । लोकांच्या
घरोघर जाती । गाइवासरं धरून कांपिती । बायकांना ओढुन
नेती । त्यांचीं घरं सम्व्दी धुंडतो । पैसा अडका लडून नेती ।
मग हातीं दिवटी घेऊन आगी लावती ! ॥ जवा लोक रडाय
लागती । तंवा सारे 'खो खो' हांसती ! ॥ त्यांच्या तोंडांत
फेकती माती । इरसाल शिव्या मग देती । जर कोण अंगावर
येती । तर त्यांना दोऱ्या बांधती । आधीं त्यांचीं नाक कांपिती ।
लोखंडी सळ्या मग घेती । लाल भडक त्यांना करिती । मग
डोळ्यामध्नं खुपसती । मग हातपाय तोडती । असं हाल क-
रून मारिती । नाहीतर सुन्ता करून भाई बनविती ॥ चाल ॥
मराठी राज्याची कळी । नवी उमलली । तिच्यावर आली ।
टोळांची धाड, काय होणार । कळेना काय काय घडणार ।
दैवाचे खेळ फसे हो कळणार । ॥ २ ॥

—: ३ :—

ही वार्ता कळली शीवाला । सावध झाला । गेला पन्हा-
ळ्याला । करून बंदोबस्त सगळा । कित्यावर दारुगोळा

चढला । तय्यार सारा लोक झाला ॥ नुकत्याच प्रतापगडाखालीं ।
झालेल्या भारी । लाल तलवारी । पुन्हां पन्हाळगडावरती दिस-
ल्या । वीरांच्या हातामध्नं रमल्या । तहानेनं व्याकुळ लड
झाल्या ॥ सूर्याच्या किरणांनीं सारे । चमकले भाले । तय्यार
झाले । चिरण्याला कंठनाळ सगळे । डोक्यावर जिरे टोप
चढले । हातांत धनुर्बाण आले ॥ अनाचा पुरवठा केला ।
तय्यार झाला । तोंड देण्याला । यवनाला मराठ्यांचा गोपाळ ।
यवनाला मराठ्यांचा भूपाळ । यवनाला हिंदधर्माचा लाल । यव-
नाला हिंददेवीचा बाळ । काळाचा काळ्याकुड फळिकाळ ॥
'शिवराय पन्हाळगडावर' । ऐकून सुभेदार । शिंदी जोहार ।
फाजलखानासकट तिकडं वळला । झटकन किल्ल्याखालीं
आला । किल्ल्याला त्यांचा वेढा बसला ॥ चाल ॥ नेताजी पाल-
कर शूर । त्यानं केलं शिंदीला जेर ॥ परि फौज होती भरपूर ।
झणून होता शिंदीला जोर ॥ चौक्यांचा पहारा चौफेर । चहुं-
कडे ठेविले हेर ॥ करि नाच नंगी तलवार । रक्ताला झाली
आतुर ॥ चाल ॥ झाले आठ महिने तरी होता शिंदी जोहार ॥
वेढा काढुन जाईना; मग केला शिवानं विचार ॥ नेताजी, बाजी
रणगाजी जमविले वीर ॥ मग त्यांना बोलला शिवबा जें ऐकावं
सारं ॥ "किती दिवस असं हें चालणार ? । दोन वर्षे वेढा बस-
णार । एक वर्स अन्न पुरणार । मग अन्नपाणि सरणार । तंवा
उपासमार होणार ॥ यवनांच्या पाया पडणार । कां आतांच

कांहीं करणार ? ” । मग बोलले शूर सरदार । “ कांहीं तोड आतांच काढून व्हावं हो पार ” ॥ असा त्यांचा वेत जंवा झाला । तंवा राजा शिंदीकडं गेला । ऐका जी काय बोलला । “ तुमचं पडलं फार भय मला । धावं जीवदान हो मला । ध्यावं पदरीं दीन लेंकराला । शहाचा मी अपराध केला । हणून आतां पश्चात्ताप झाला । देतो मी त्याच्या मुलखाला । हा किल्ला ठेवा पण मला । हा दास शरण तुझाला ” । असं बोलला सुभेदाराला । शिंदीला आनंद झाला । मग बोलला शिवरायाला । “ जीवदान आतां तुला दिला । पर किल्ला पाहिजे आझांला । तो नाही मिळणार तुला ” । जरा दादा धावं चित्ताला । सांगीन आतां तुझांला । शिवराय फिरून शिंदीला काय बोलला ॥ “ सुभेदार थोर तुझी झाला । अन् किल्ला नाही हणतां कां मला ! । धावं आतां एवढं पोराला । धावं एवढं वचन लेंकराला । आज काय तो विचार तुझी करा । पुन्हा उद्यां येईन भेटिला । तंवा काय तें सांगावं मला ” । असं बोलून डाव करून किल्ल्यावर गेला ! ॥ चाल ॥ आनंद फार तंवा झाला । शिंदी जोहाराला । धरून दाढीला । बोलला “ अल्ला ! डाव केल; । काफर खास आतां धरला ” । पण त्याचा काव काय रे कळला ! ! ॥ ३ ॥

समेटाचा बहाणा असा केला । गाफिल झाला । पहारा, दिला पडला । दारुला आला उत अनिवार । झिंगून गेले अमीर सरदार । खरोखर वेडा शिंदी जोहार ! ॥ जो हार सिद्धिचा झाला । रामी रत झाला । तो कां जोहाराला । करील रावजी ! सांगा जोहार । जाईल काय त्याला शिव हार । ज्याला सारी हार जाणार हार ! ॥ जोहार बालला आपणाला । “ वंभ रे उंदराला । पिंजऱ्यांत धरला; । घेऊन जातो विजापूरला । पठ्यानंच त्याला कैद केला । दुसऱ्यांना डाव नाहीं जमला ” ! ! ॥ ॥ फाजलखान बोलला आपणाला । “ सूड पुरा झाला ! । कापुन शिवाजीला । वेशीला हा मर्द मुंडकं टांगणार । बापाचं देणं सारं फेडणार । मोठा मग मानकरी मी होणार ! ” ॥ चाल ॥ आशेचा असा डोलारा । फाजलानं मनांत उभा केला । विसरला देहमानाला । दारुनं झिंगुन गेला । इकडं विचार काय मग झाला । शिवाजीनं काय वेत केला । ऐकावं सांगतो तुम्हांला । हेरानं आणल खबरेला । लगवगीनं बोलला राजाला । “ महा-राज ! ऐका वचनाला । आज पहारा दिला लडू झाला । जंवा गेलो होतो फिरण्याला । झोप आली होती पहाऱ्याला । अर्धमुर्ध होतं जागेला । त्यांचं बोलणं आलं कानाला । त्यांचं हणणं दिसलं हो मला । आज गनिम हातीं लागला । कां वेर्थ ध्यावं

तसदीला ? । अन् त्रास वावा आपल्या जीवाला ? । लइ दिवस रात्र जागुन वेडा जीव झाला ! ॥ आतां पहारा सारा झोंपला । चौकीवाला जोरसे पेंगला ! । अशी बातमी घेऊन आला । हा दास आपल्या चरणांला । पुढचं सांगण नाही ठावं मला । तें आपलं ठाव आपणांला ” । असं बोद्धून बातमी देऊन हेर तो गेला ॥ शिवाजीनं काय बेत केला । निवडक घेतल लोकांला । अन् किल्ल्याखालीं चालला । दादा ! किल्ला सारा उतरला । पर कळलं नाही कोणांला ! । रात्रिळा घोर लागला । चहूकडं काळोख झाला । जंघा कृष्णजन्म बघा झाला । तंवा भूल पडली पहान्याला । टोपलींत घालुन लेंकराला । वसुदेव वाड्यांतून आला । तरी कळलं नाही कोणांला ! । यमुनेला उतार झाला । तंवा पार पलीकड गेला । अस लहानगं बाळ घेऊन गोकुळांत गेला ॥ थेट तशी भूल पहान्याला । बघा पडली ! एक योग झाला । हाणून कृष्ण हाणावं शिवाला । शिव कृष्णरूप हो झाला । भेदभाव नाहींसा झाला । चौकीवाला घोरुं लागला । सारा पहारा गारद केला । शिवाजी पुढं मग गेला । जितका त्याला पहारा भेटला तितका गार केला ॥ रक्ताचा पाट चालला । पर कळलं नाही कोणांला । पिज्यांतून पक्षी उडाला । करा जागं आतां शिंदीला । बघ हाणावं बेरकी उंदराला । करा जागं आतां फाजलाला । बघ म्हणावं आतां काफराला । हातावर तुरी देऊन तुमच्या हो गेला ! ॥ चाल ॥ गर्वाचं घर सदा

खालीं । असं लिहिलं भाळीं । सत्याचा वाली । सदा प्रभुराय झाला गोपाळ । पार्थालाच घातली कीर्तनं माळ । खळाचा नंदबाळ हा काळ ॥ ४ ॥

— ५ : —

दोन घटका गेल्यावर झाला । मोठा गलबला । जो तो म्हणे “ अह्ला ! । गारद केला सारा पहारा । रक्तानं रस्ता सारा भरला । देखो सैतान पार झाला ” ॥ तंवा आला शिंदी जोहार । रक्ताचा पूर । पाहून झाला गार ! । चित्तावर आली दुःखाची खार । राग पर त्याचा झाला अनिवार । म्यानांतून ओढली त्यानं तलवार ॥ फाजलखान झाला बेफाम । सुटला त्याला घाम । जिरला सारा जोम । म्हणे ‘ क्या हुवा अह्ला ! गेला ’ । अह्ला काय सांगणार तुजला ? । त्याचा तुला कावा नाहीं रे कळला ॥ मग जोडणो केली लवकर । चालले हो स्वार । बारा हजार । पाठलाग केला त्यांनीं जोरदार । फौजेवर होते दोन सरदार । फाजल आणि सिंदी अजीज सुभेदार ॥ चाल ॥ पुढं धावे सूर्य, पाठीमागें केतु अमुर ॥ पुढं धावे चंद्र, मागं लागला राहु जगूं चोर ॥ पुढं धर्म, मागं अधर्म धांवतो स्वैर ॥ पुढं नीति, मागं अनीतीचा लागला विचार ॥ स्वातंत्र्य पुढें, मागं लागे दास्य चिरकाळ ! ॥ रात्रिनं काळोख

केला । दिसेना कांहीं कोणाला । चांदण्यांनीं नाच बंद केला ।
 आभाळांतुन चांद निघाला । शिवाच्या डोईवर आला । त्यांनीं
 कां हो नाच बंद केला । असं हणतां ? सांगतों तुम्हांला ।
 शिव घोड्यावरती स्वार झाला । अन् चालला दौड विशाळ-
 गडाला । त्याच्या भाळीं चंद्र शोभला । पाहवेना हें दैत्य
 राहूला । चंद्राला आतां गिळण्याला । शिवामागं राहू लागला ।
 पाहवेना त्यांना हा घाला । हणुन त्यांनीं नाच बंद केला ।
 दगाच्या ओढलं पडद्याला । अन् सांगायला गेल्या सूर्याला ।
 काय बोलल्या ऐका सूर्याला । “असा असा प्रकार झाला ।
 आमचा पती पृथ्वीवर गेला । त्याच्यामागं राहू लागला । त्याला
 सोडवायला हो चला ” । इकडं काय प्रकार झाला । ऐका
 जी सांगतों तुम्हांला । भर रात्री घोडा फेकला । झाले चार
 तास हो त्याला । वारा मंद वाहू लागला । पहाटेचा सुमार
 झाला । विशाळ गड दिसू लागला । तीन कोस किल्ला राहिला ।
 आनंद झाला शिवाला । काय बोलला ऐका लोकांला । अंबेनं
 कृपा करून तारलं आम्हांला ॥ आतां राहिलं नाहीं भय मला ।
 आवाज कसला पण झाला ? । ‘ टप् टप् टप् ’ हं ! आला ॥
 आला । शत्रु पाठीवर आला । चला मारा टाचा घोड्याला ।
 चला गांठलं पाहिजे किल्ल्याला ” । प्रसंग जोवावर आला ।
 पुन्हां घोडा दौड धांवला । घोड्यांना फेंस बघा आला । फाज-
 लखान पाठीवर आला । जीव सारा कासाविस झाला । पर

शिवा नाहिं बघा भ्याला ! । पुढच्या चौकां सांगिन पुढचा
 प्रकार जो झाला ॥ चाल ॥ आली आणीबाणीची वेळ । युद्ध
 जंजाळ । रक्तबंधाळ । झाल्यावर कोण कोण मरणार । झाल्यावर
 काय काय घडणार । आपणाला सांगा कसं हो कळणार ? ॥५॥

—: ६ :—

जंवा तांबडं फुटलं पूर्वेला । गनिम शिवाजीला । येउन
 तंवा भिडला । परि राव नाहिं शिवा डरला । तयार झुंजण्याला
 झाला । थोरांना जीव केरकचरा ॥ त्याला नव्हतं जीवाचं भय ।
 होता निर्भय । वाटलं परि भय । दुसऱ्यांना शिवा प्राणाहुन
 प्यार । राज्याचा तेवढा एक आधार । अंबेच्या कंठामधला प्रिय
 हार । देशाच्या ऐका जी कार्जी । नित्य जो राजी । तोच
 रणगाजी । बाजी प्रभु देशपांडे सरदार । चित्ताचा होता मोठा
 दिलदार ! । शौर्याचा मूर्तिमंत अवतार ॥ चाल ॥ पाहुन
 असला घोर प्रसंग बाजी पुढे झाला ॥ स्वातंत्र्यवीर रणगाजी
 बोलला शिवाला ॥ “महाराज ! विनवि तुम्हांला । ऐकावं माझ्या
 शब्दाला । शत्रु हा हाकेवर आला । ही स्विड भली हो मला । इथ
 राहुन धरतो शत्रुला । चार लोक धरतो हजाराला । या संधि येवढी
 दासाला । करामत दावतों तुम्हाला । तंवर आपण किल्ल्याकडं
 चला । आपणासंगं घ्यावं फौजेला । पांचपचास ठेवावं मला । जीव

चरणीं आपल्या वाहिला । जंवर जीव नाहिं रणिं गेला । तंवर धोका
 नाहीं तुम्हाला । फेका दौड आतां घोड्याला । बोलण्यांत फार
 वेळ गेला । आपण आमचा देव दुजा नाहिं देव आम्हांला ” ॥
 ऐकून अशा बोलाला । शिवाचा गळा दाटला ॥ चाल ॥ भर
 आला त्याच्या हृदयाला, पाहून प्रेमचंद्राला ॥ पाण्याचा लोट
 खळखळला, उसळून बाहेर आला ॥ चाल ॥ शिवाला आला
 कळवला । काय बोलला ऐका ! बाजीला ॥ चाल ॥ “लोक काय
 ह्मणतिल मला, देऊन तोंडाला, एका बाजोला, निष्ठुर गेला ।
 कशि दया नव्हती हो त्याला ॥ जसा जीव प्यारा हा मला,
 तसाच तुम्हाला; सांगूं कसं बोला, जीव देण्याला । आग लागो
 माझ्या तोंडाला ॥ शत्रूंचा वणवा पेटला, जाळत आला, जाळूंदे
 मला, मरण देहाला खास, मग त्याला । जपणूक कशाला बोला ?”
 ॥ चाल ॥ ऐकोनि राजवचनाला, बाजीला शोक बहु झाला ॥
 तो वीर फिरून शिवाला, ऐकावं काय बोलला ॥ चाल ॥ “हा
 जीव प्यारा हो मला, ह्मणून देहाला टाकून घरणीला, जातो
 स्वर्गाला । द्या संधि एवढी दासाला ॥ ज्याला मृत्यू लाभला रणीं,
 धर्माकारणीं, त्याची हो जनीं, धन्य ही काया । द्या संधि येवढी
 दासा या ॥ चाल ॥ विजापूरचा होतो नोकर । तंवा केलं पाप
 मी फार । पण आला योग लवकर । झाली भेट विशाळगडावर ।
 आपण केला सारा मोह दूर । चरणांचा घेतला आधार । बेहमान
 होतो मी फार । आज डाम धुवून काढणार । आपण जावं

आतां लौकर ” । शिवबानं केलं उत्तर । “ तुम्हासाठीं जातो
 लौकर । जंवा जाईन विशाळगडावर । पांच तोफा सोडीन
 सत्वर । मग समजा झालों मी पार । असं म्हणून चालले शिव-
 राय होउनी स्वार ॥ चाल ॥ मग बाजी झाला तय्यार । रोखून
 खिंडार । नंगी तलवार । हातामधिं, झाला रुद्र-अवतार । सांगिन
 जी पुढं पुढचा प्रकार । सहाय्या चौकाचा झाला आकार ॥ ६ ॥

—: ७ :—

शिवबांची घोडी कल्याणी । सदा जयदानी । घोड्यांचा-
 मधिं राणी । खडकाळ डोंगरामधुनी । तशीच मैदानी जशी
 काय हरणी । टाणू टाणू करुनि धांवतांना पाहिलो यवनांनीं ।
 ‘इस्कु पकडो’ म्हणुनि । चाल केली त्यांनीं ॥ चौफेर घोडे
 सुटले । खिंडींतून आले । बाण सळसळले । सणणणण करून
 अंगीं घुसले । घोडे धडाधडा खालती पडले । घोडेस्वार थंडगार
 झाले ! ॥ बाण येती कुठून समजेना । डसती घोड्यांना ।
 धांवत्या सापांना । जशा काय झडपा घालती हो घार । झाली
 निम्मी फौज त्यांची थंडगार । रागानं झाले लाल सुभेदार ॥
 पाठलाग तसाच करण्याला । जोरानं आला । फाजल खिंडीला ।
 परि त्यानं पाहिलं बाजीप्रभुला । तीस जण घेऊन राहिला
 बोडाला । खिंडीचा रस्ता बंद झाला ॥ जसा राम दिसला

रावणाला । कृष्ण कंसाला । भीम कीवकाला । बाजीप्रभु तसा
फाजलाला । दिसला पर जोर त्याला चढला । बाणांचा त्याला
सुगावा कळला ॥ बाजीच्या लहानग्या टोळीला । पाहुन फाज-
लाला । हर्ष फार झाला । कां हो ? त्याचं सैन्य होत अनिवार ।
इकडं पांच पलास बाजीचे स्वार । तिकडं फाजलाचे बारा
हजार ! ॥ चाल ॥ फाजलानं केला मग हल्ला । बाजी हि
तय्यार झाला ! । रणरंग खिंडीला आला । कवटाळी वीर मर-
णाला ॥ चाल ॥ आली झुंज हातघाईवर । झुलती तलवार ।
एकमेकां मार । देती; धुमाकुळ झाला अनिवार । शत्रुवर करती
जोराचे वार । जिकडं तिकडं झाला एक प्रकार ॥ किती होते
मिसळले नाद । देऊ कशि याद ? । उठति पडसाद । खिंडींतून
दाद नाहिं कवणा । तय्यार सारे वीर मरणा । ठेवील कोण
त्यांची गणना ॥ चाल ॥ कोण राम राम बोलती । देवांना
हांका मारती । कोण धाय धाय रडताती । तळमळून देहांतुन
कोण प्राण सोडती ॥ कोणांचीं नाकं ठेंचती । डोक्यातून
बुबळं लोंबती । छातितून भाले खुपसती । जसे मासे जळीं चम-
कती । आकाशीं विजा तळपती । तलवारी तशा लखरखती ।
रक्ताचे पाट वाहती । डोक्यांच्या कपऱ्या ऊडती । कोणाचे हात
तूटती । बेशुद्ध कैक रक्ताच्या पाटामधि पडती ॥ निकाराचे हळे
चढवित्ती । 'हर हर महादेव' असें कैक बोलती ॥ 'दीन दीन'
यवन बोलती । किती अर्धमेले बरळती । हाणा मारा कापांचा

भरला नाद हो अती ॥ शिरकमळं अंबेच्या पायिं वीर वाहती ॥
दशदिशा दणाणुन जाती ! । तलवारी भाले चमकती । एकमेकां
घासुन ठिणग्या लाल निघताती ॥ वर मुंडकीं उंच उडताती ।
जणूं अंबाबाई चेंडवांचा खेळ खेळती ॥ ऐका जी त्याच वेळेला ।
विजयश्री आली बघण्याला । तिनं हातीं धरलं माळेला । 'माळ
भालूं आतां कवणाला' । अशि चिंता पडली हो तिला । जगदंबा
बोलली मृत्यूला । काय ऐका सांगतीं तुम्हांला । "आली विजयदेवी
बरण्याला । अशी वदीं घावी बाजीला । आणि करावा थाट चांगला" ॥
"ठीक ! करतीं" मृत्यु बोलला । आणि थाट करायला लागला ।
लाल रंग खिंडीला दिला । रक्ताचा सडा घातला । घडांचा कारंजा
केला । मासाचा गालिचा केला । हाडकांच्या नक्षी काढल्या ।
दातांच्या कवळ्या पसरल्या । मुंडक्यांच्या केल्या त्यानं माळा ।
अंबेची वदीं बाजीला । जंवा कळली चेंव तंवा आला । जसा
बारा उडवि भुडशाला । तसा बाजी उडवी शत्रुला । रक्ताच्या
घारा अंगाला । त्याच्या लागल्या, नाहीं पर भ्याला ! । जणूं पळस
प्रफुल्लित झाला ! । त्यानं केलं जेर यवनाला । पर ताजी फौज
मदतीला । फाजलाच्या आली जोर झाला । म्हणून पुन्हां आला
बाजीवर हल्ला ॥ चाल ॥ विजापुरचं आलं पायदळ । फिरून
परतळं । सारं घोडदळ । निकाराचा हल्ला केला त्यानीं फार ।
बाजी पर होता मोठा बाणेदार । हल्ला हटवायला झाला तय्यार ॥७॥

आयुष्य सरतं घडोघडीं । काळाची उडी । आल्यावर मडी । पडती; कुडी खास एकदां पडणार । पळभर उशीर नाहिं स्वपणार । जर मरण खास तर प्राण्या ! कसा मरणार ? । जो मर्द मानव झाला । सोडी जीवाला । रणांगणि; त्याला कोर्ति वरणार ॥ पुन्हां चढला बाजिला जोर । दिलाय त्यानं मार । केला थंडगार । यवन; तंवा झाली होती दोनपार । भूमिला झाला मुडघांचा भार । अंगावर चालले होते तरी वार ॥ जरि झाला शत्रुचा मोड । वाटेना तो गोड । काय अवघड । बाजोला झालं सांगतो तुझाला ॥ त्यानं पाहिला मान फिरवून । किला निरखून । नाहीं पर खून दिसलो हो त्याला ! ॥ तोफांचा जाळ दिसेना । झणून यातना । होत बघा नाना । वाटलं त्याला नाश झाला कार्याचा ॥ ज्यासाठीं देह खर्चिला । तोच नाहीं झाला । पार, मनीं लागला । घोर—शिवाचा ! ॥ ऐका हा—नाद—झाला । कसलाहो बोला । गोळीबार झाला । हाय ! गोळा आला । लागला वोराला ॥ धाडकन पडला भूवर । बाजी रणवीर । जसा काय थोर वृक्ष उन्मळला ॥ चाल ॥ 'बाजी पडला ! हाय ! घात झाला' शब्द हे झाले रणांगणावर । त्यानं खचला मावळ्यांचा धोर । जिकडं फुटली वाट तिकडं चालले सारे चौफेर ॥ जंश

पाहिलं बाजिनं हें सारं । तंवा बोलला त्यांना रणवीर । "मेलों नाहिं मी, फिरा माघार । आणि चढवा हल्ला जोरदार । जर मराल स्वर्गाला जाल । जर जगाल सौह्य भोगाल । जर पळाल, तर नरकाला जाल ! ! " ॥ चाल ॥ ऐकून अशा शब्दाला, पुन्हां सारा उलटला भाला ॥ निकराचा केला मग हल्ला, हैराण शत्रु हो झाला ॥ मरणाचा विळखा बाजोला, हाय ! बसला कासाबिस झाला ! ॥ चाल ॥ त्याचं लक्ष होतं परि खिळलं विशाळगडावर ॥ बाजी पडला आतां मरणाच्या शय्येवर ॥ जणुं भीष्म पहुडला रणीं शरशय्येवर । जगदंबा आणि विजयश्री आल्या लौकर ॥ हातांत माळ घेऊन झाल्या तय्यार ॥ माळ धातली बाजोला, झालं दुःख परि फार ॥ त्याची दृष्टि होती खिळलेली विशाळ-गडावर ॥ तोफांचा नाद कुठं गेला ? । बाजीचा गळा दाटला । बाजीला घोर लागला । जीव धरून राहिला आशेला ॥ बाजीचा सरता काळ आला । कुठं गुंतली आस मग बोला ? । जंवर शिवबा पार नाहीं झाला । तंवर आशा राहिली जीवाला ॥ चाल ॥ धूमघडाघडा धड—धडा । धडाडा ! असा तोफांचा नाद कानीं पडला । " झालों देवा ! धन्य " बाजी बोलला । देहांतुन जीव पार झाला ! ॥ धन्य धन्य बाजी रणवीर । धन्य अवतार । धन्य, तो शूर । धर्माच्या कार्मीं जो जो मरणार । त्याचा जयनाद जो बो होणार । शाहीर ' पांडुरंग ' गाणार ॥ ८ ॥